

Якщо ви підете на північний захід од міста Порто-Веккйо, прямуючи в глибину острова, то помітите невдовзі, що місцевість круто піднімається вгору; верстаючи дорогу звивистими стежками, що їх захаращують уламки скель і де-не-де перетинають улоговини, ви години за три дістанетесь до густих розлогих заростей — макі. Макі — то рідний край, вітчизна корсіканських пастухів і всіх тих, хто живе не в злагоді з законом. Бо корсіканський землероб, замість того, щоб угноювати своє поле, часто-густо випалює ділянку лісу; йому байдужісінько до того, що вогонь може перекинутися далі — що буде, те й буде. Він знає, що матиме добрий урожай, засіявши цю землю, угноєну попелом спалених дерев. Після того, як колоски зібрано — а соломі тут залишають на полі, бо її важко збирати,— коріння дерев, що залишилося в землі, навесні пускає рясні пелюстки; минає кілька років, і дерева досягають семи-восьми футів. Саме ці лісові зарості й звуться макі. Тут є розмаїті породи дерев і чагарів, химерно покручені й переплутані між собою. Тільки з сокирою в руці можна прокласти собі крізь них дорогу; часом трапляються макі такі густі й непролазні, що навіть дикий тур — муфлон — не може крізь них продертися.

Якщо ви вбили людину, тікайте в макі Порто-Веккйо, і ви житимете в безпеці, подбавши заздалегідь про добру рушницю, порох і набої. Та не забудьте ще взяти з собою темний плащ із капюшоном[1] — ця одежина правитиме вам і за ковдру, і за матрац. У пастухів ви зможете легко роздобути молока, сиру й смажених каштанів, і вам тут нема чого боятися правосуддя чи родичів убитого, якщо— тільки вам не доведеться спускатися в місто, щоб купити пороху.

Коли я в 18.. році відвідав Корсіку, садиба Матео Фальконе була розташована за півльє від макі.

Матео Фальконе був досить заможний чоловік за тамтешніми мірками, він жив на прибутки від своїх численних отар, що їх пастухи випасали в горах, переганяючи з місця на місце. Коли я вперше побачив його — через два роки після пригоди, про яку я вам розповім,— йому

було років п'ятдесят. Уявіть собі невисокого на зріст, але кремезного чоловіка з кучерявою, чорною, мов смола, чуприною, орлиним носом, тонкими губами, великими бистрими очима, зі смаглявим обличчям. Він на диво влучно стріляв з рушниці; навіть для цього краю, де так багато добрих стрільців, це було надзвичайно. Приміром, Матео ніколи не стріляв у муфлона крупним дробом, але на відстані ста двадцяти кроків без промаху влучав йому в голову або в лопатку. Вночі, потемки, він стріляв так само влучно, як удень, і мені розповіли один випадок, який міг би здатися неймовірним людині, що ніколи не бувала на Корсиці. Кроків за вісімдесят од Матео ставили запалену свічку за аркушем прозорого паперу завбільшки з тарілку. Матео прицілювався. Потім свічку гасили, і через якусь мить, у непроглядній темряві, він стріляв і влучав у папір три рази з чотирьох.

Така дивовижна вправність у стрільбі спричинилася до величезної популярності Матео в тих краях. Його вважали таким же добрим другом, як і небезпечним ворогом; а проте, послужливий для приятелів і щедрий на милостиню для бідняків, він жив у мирі й злагоді з усіма в окрузі Порто-Веккйо. Однак подекуди, буцімто в Корто, місті в центрі Корсики, він дуже жорстоко розправився з суперником, якого мали за людину, стільки ж небезпечну на війні, скільки і в коханні. Казали, що це саме Матео пострілом з рушниці звів свого суперника зі світу в ту мить, коли той голився перед люстерком, що висіло біля відчиненого вікна. Коли цю справу зам'яли, Матео одружився. Його дружина Джузеппа подарувала йому спершу трьох дочок (через що він просто сатанів) і нарешті породила сина, продовжувача роду, на якого Матео покладав усі свої надії. Синові дали ім'я Фортунато.

Дочки вдало повиходили заміж, і батько міг тепер розраховувати на кинджали й карабіни своїх зятів.

Синові минуло дев'ять років. Це був розумний, кмітливий і хоробрий хлопчина.

Якось восени Матео разом з Джузеппою рано-вранці зібралися в макі — поглянути на свої отари, які паслися там, на одній із розлогих галявин. Малий Фортунато хотів піти з ними, але пасовище було дуже далеко, до того ж комусь треба було стерегти домівку,— тож батько не взяв сина з собою. Гірко довелося йому згодом у цьому розкаятись!..

Минуло вже кілька годин, відколи батьки пішли з дому. Малий Фортунато лежав у дворі на осонні і, дивлячись на гори, що синіли вдалині, думав про те, що в неділю він піде до міста й пообідає в свого дядька-капрала[2]. Раптом десь на рівнині пролунав постріл. Фортунато підвівся й глянув у той бік. Постріли почулися знову; вони ближчали й ближчали. Нарешті на стежці, що вела з рівнини до садиби Матео, показався бородатий чоловік у лахмітті і в гостроверхій шапці, що їх звичайно носять горяни. Він ледве волік ноги, спираючись на рушницю. Куля влучила йому в стегно.

То був утікач-вигнанець, який, вирушивши вночі до міста, щоб купити пороху, натрапив за засідку корсиканських вольтижерів[3]. Він відстрілювався і зрештою зумів уникнути погоні, ховаючись за виступами скель. Та він не набагато випередив солдатів, що переслідували його,— рана не дозволяла добігти до макі.

Чоловік підійшов до Фортунато й спитав:

— Ти син Матео Фальконе?

— Атож.

— Я Джанетто Санп'єро. За мною женуться жовті комірці[4]. Сховай мене, я не можу йти далі!

— А що скаже батько, коли я сховаю тебе без його дозволу?

— Він скаже, що ти добре зробив.

— Еге, хто знає...

— Сховай мене швидше! Вони йдуть сюди!

— Почекай, доки повернеться батько.

— Чекати?! Що ти верзеш? Адже вони будуть тут за п'ять хвилин. Ану ж бо сховай мене швидше, як не хочеш, щоб я тебе вбив!..

Та Фортунато спокійнісінько відповів:

— Рушниця твоя розряджена, і в твоєму патронташі немає більше набоїв.

— У мене є кинджал.

— Хіба ж ти годен наздогнати мене?

Фортунато відстрибнув убік, і поранений вже не міг би його дістати.

— Ні, ти не син Матео Фальконе! Невже ж ти дозволиш, щоб мене схопили на твоєму подвір'ї?

Ці слова, здається, зачепили хлопця за живе.

— А що ти мені даси, коли я сховаю тебе? — спитав він, підходячи ближче.

Поранений порився в шкіряному ранці, що висів у нього на поясі, вийняв п'ятифранкову монету, за яку, певно, збирався купити собі пороху.

Побачивши срібну монету, Фортунато схопив її, всміхнувся й сказав:

— Не бійся нічого.

За хвилину він вигріб чималу нору в копиці сіна, що височіла біля будинку. Джанетто заліз у нору, скрутився калачиком, і хлопець притрусив його сіном так, щоб повітря проходило туди і втікачеві було чим дихати. Зробив він це дуже спритно; нікому й на думку не спало б, що в сіні хтось ховається. Крім того, він придумав ще одну хитру штуку. Він приніс кицьку з котенятами і поклав їх на сіні.

Помітивши криваві сліди на стежці біля дому, Фортунато старанно присипав їх землею, а потім знову ліг на осонні так, наче нічого й не сталося.

По недовгій часі до садиби Матео Фальконе підійшли шестеро чоловіків у коричневих мундирах з жовтими комірами; їх очолював ад'ютант[5]. Цей ад'ютант був далекий родич Матео Фальконе (на Корсиці більш, ніж будь-де, надають значення родинним зв'язкам). Звали його Теодоро Гамба; він був дуже заповзятливий служака — справжня гроза для втікачів-вигнанців, яких переловив уже чимало.

— Здоров був, племінничку,— привітався Гамба, підходячи до Фортунато.— Як же ти виріс! Скажи, чи недавно ніхто тут не проходив?

— О, дядечку, я ще не такий великий, як ви! — відповів хлопець, удаючи малого простака.

— Нічого, скоро підростеш. Ну, то кажи: ніхто тут не проходив?

— Чи не проходив тут хто-небудь?

— Так, чоловік у гостроверхій оксамитовій шапці та в куртці, гаптованій червоним і жовтим.

— Чоловік у гостроверхій шапці та в куртці, гаптованій червоним і жовтим?

— Авжеж! Не повторюй моїх запитань.

— Сьогодні вранці повз нашу садибу проїхав добродій кюре на своїй коняці П'єро. Він спитав, як ся має тато, і я відповів...

— Ах ти, мала шельмо, я бачу, що ти хитруєш! Кажибо мерщій, куди подівся Джанетто! Ми шукаємо його, і я певен — він ішов цією стежкою.

— А звідки я знаю?

— Звідки знаєш? А я от добре знаю, що ти його бачив.

— Хіба можна бачити перехожих, коли спиш?

— Ти не спав, негіднику: постріли тебе розбудили б!

— Невже ви гадаєте, дядечку, що ваші рушниці так голосно стріляють? Батьків карабін стріляє куди гучніше.

— А бодай тобі всячина, щеня! Я певен — ти бачив Джанетто! Можливо, ти навіть сховав його. Ану, хлопці, заходьте в дім і пошукайте там нашого втікача! Цей пройдисвіт шкутильгає, тож у нього, певно, вистачило глузду, щоб і не пробувати дійти до макі. До того ж, криваві сліди кінчаються саме тут...

— А що скаже тато? — всміхаючись, спитав Фортунато.— Що він скаже, як дізнається, що без нього заходили в його дім?

— Паскудник! — вигукнув Гамба, хапаючи хлопця за вухо.— Та чи знаєш ти, що варто мені тільки захотіти — і ти зовсім іншої заспіваєш!

Мабуть-таки, слід тебе оперіщити разів кілька шаблюкою платом! Тоді відразу заговориш...

Та Фортунато знай посміювався.

— Мій батько — Матео Фальконе! — з притиском мовив він.

— А чи знаєш ти, хлопче, що я можу відвезти тебе до Корто чи до Бастії! Там ти сидітимеш у камері, будеш валятися на соломі, закутий у кайдани, і я звелю, щоб тебе скарали на горло, якщо ти не скажеш, де Джанетто Санп'єро?

Фортунато зареготав — такою кумедною видалась йому погроза.

— Мій батько — Матео Фальконе! — повторив він.

— Ад'ютанте, — півголосом мовив один з вольтижерів, — не треба нам сваритися з Матео.

Гамба вочевидь збентежився. Він стиха перемовлявся з солдатами, які вже встигли обшукати весь дім. На це не знадобилося багато часу, бо житло корсиканця — здебільшого одна квадратна світлиця. Стіл, лави, скриня, різне хатнє начиння й мисливські знаряддя — оце й усе умеблювання.

Малий Фортунато гладив тим часом кицьку і, здавалося, злостиво втішався, спостерігаючи збентеження вольтижерів і свого дядечка.

Один із солдатів підійшов до копиці сіна. Він побачив кицьку і, недбало штрикнувши багнетом у сіно, знизав плечима, мовби засвідчуючи, що така пересторога безглузда.

Ніщо не поворухнулося, і на обличчі Фортунато не відбулося анінайменшого хвилювання чи страху.

Гамба і його невеличкий загін втрачали всяку надію; вони вже позирали раз у раз на рівнину, наче збиралися повернутись туди, звідки прийшли. Аж тут їхній командир, переконавшись, що син Фальконе не злякався погроз, вирішив зробити останню спробу: а чи не спокусять, бува, хлопця улесливі слова й подарунки?

— Племінничку,— мовив він,— ти, либонь, славний, тямущий хлопець! Ти далеко підеш! Проте хай йому біс, ти ведеш зі мною ницу гру, і якби я не боявся, що завдам прикrostі моєму братові Матео, я забрав би тебе з собою.

— Овва!

— Та коли Матео повернеться, я розповім йому все, і, щоб відучити від брехні, він відшмагає тебе різками.

— Побачимо!

— От і побачиш... Але послухай мене! Якщо ти будеш добрим хлопчиком, я тобі щось дам.

— А я, дядечку, дам вам пораду: якщо ви будете отак марнувати час, то Джанетто встигне сховатися в макі, і тоді знадобиться ще кілька таких молодчиків, як ви, щоб його впіймати.

Гамба вийняв з кишені срібний годинник, який коштував щонайменше десять екую, і, побачивши, як спалахнули очі Фортунато, сказав, тримаючи годинник за кінець сталевого ланцюжка і погойдуючи ним:

— Малий шалапуте! Тобі, мабуть, хотілося б носити на грудях отакий годинник? Ти прогулювався б вулицями Порто-Веккйо гордо, мов павич, і коли перехожі питали б у тебе: "Котра година?" — ти відповідав би: "Подивіться на мій годинник!"

— Коли я виросту, мій дядько капрал подарує мені годинника.

— Хай і так, але в сина твого дядька вже є годинник... правда, не такий гарний, як цей... А той хлопець менший за тебе...

Фортунато зітхнув.

— Ну, гаразд; а хочеш — я подарую тобі цього годинника, племінничку?

Фортунато, який раз у раз крадькома поглядав на годинник, скидався на кота, котрому тицяють під ніс курчатко. Почуваючи, що його навмисне піддрочують, кіт не наважується запустити в курчатко пазурі, час від часу відводить очі, щоб не піддатися спокусі, облизується і всім своїм виглядом ніби говорить хазяїнові: "Як ти жорстоко жартуєш із мене!"

Проте ад'ютант Гамба й справді, здається, вирішив подарувати Фортунато свого годинника. Та хлопець не простяг руки, а сказав з гіркою усмішкою:

— Навіщо ви смієтеся з мене?

— Їй-богу, не сміюся. Скажи тільки, де Джанетто,— і годинник твій!

Фортунато недовіжливо всміхнувся; його очі так і вп'ялися в очі ад'ютантові: чи можна вірити його словам?

— Нехай із мене здеруть еполети, якщо ти не одержиш годинника! — вигукнув Гамба.— Хай ось мої солдати будуть свідками!

Говорячи так, він ближче й ближче підносив годинника до Фортунато, майже торкаючись ним блідої щоки хлопця.

На обличчі Фортунато виразно відбивалося те, що спалахнуло в його душі: боротьба між палким бажанням заволодіти годинником і обов'язком гостинності. Груди його важко здіймалися; здавалось, він от-от задихнеться. А годинник погойдувався перед ним, крутився, часом торкаючись кінчика носа.

Нарешті хлопець нерішуче потягся до годинника, пальці торкнулися його, і годинник ліг на долоню Фортунато, дарма що Гамба ще не випустив з рук ланцюжка...

Блакитний циферблат... Кришка начищена до яскравого блиску... вогнем горить проти сонця...

Спокуса була надто велика.

Фортунато підняв руку і показав великим пальцем через плече на копицю сіна, до якої притулився. Гамба одразу зрозумів його. Він відпустив кінець ланцюжка — і Фортунато відчув себе володарем годинника. Він схопився зі спритністю лані й відбіг на десять кроків од копиці, яку вольтижери почали ту ж мить трусити.

Сіно заворушилося, і з нього виліз скривавлений чоловік з кинджалом у руці. Та коли він спробував звестися на ноги, рана, що запеклася кров'ю, не дала йому цього зробити. Він упав. Гамба накинувся на нього й вихопив кинджал. Його відразу ж міцно зв'язали по руках і ногах, незважаючи на опір.

Лежачи на землі, перев'язаний, мов оберемок хмизу, Джанетто повернув голову до Фортунато, який підступився до нього.

— Син!..— мовив він скорше зневажливо, ніж гнівно.

Хлопець кинув Джанетто срібну монету, яку одержав

від нього, почувуючи, що вже не має на неї права,— але той і не глянув на гроші.

— Дорогий Гамбо,— спокійно мовив він до ад'ютанта,— я не можу йти. Вам доведеться нести мене до міста.

— Таж ти щойно біг прудкіше за дику козу! — відказав жорстокий переможець.— Але не турбуйся: нарешті ти потрапив мені до рук, і я такий радий із цього, що ладен тебе нести на власній спині цілу милю, не почувуючи втоми. А втім, приятелю, ми зробимо для тебе носі з гілок і твого плаща, а на фермі Кремпоні знайдемо коней.

— Гаразд,— сказав бранець,— натрусіть тільки трохи соломи на носі, щоб мені було зручніше лежати.

Поки вольтижери поралися — хто лаштуючи носі з каштанових гілок, хто перев'язуючи Джанетто,— з-за повороту стежки, що вела в макі, зненацька вигулькнули Матео Фальконе та його дружина. Жінка йшла поволі, зігнувшись під тягарем здоровезного мішка з каштанами, а чоловік поважно крокував поруч легкома, тримаючи в одній руці рушницю, а другу заклавши за спину,— адже мужчині не випадало нести будь-яку іншу ношу, крім зброї.

Вгледівши солдатів, Матео насамперед подумав: вони прийшли, щоб його заарештувати. Чому він так подумав? Хіба в нього були якісь непорозуміння з законом? Ні. Він був, як то кажуть, добродійним громадянином, його всі поважали. Та водночас він був і корсиканцем та

горянином — а хто ж із корсиканців-горян не пригадає, не знайде в своєму минулому якого-небудь грішка: рушничного пострілу, удару кинджалом чи ще якоїсь дрібнички?..

Сумління Матео було чистіше, ніж у будь-кого, бо ось уже десять років, як він не цілився із своєї рушниці в людину; проте він був насторожі й вирішив стійко захищатися, коли в цьому виникне потреба.

— Жінко,— сказав він Джузеппі,— поклади-но мішок і будь наготові.

Джузеппа послухалась — поклала мішок на землю. Матео дав їй рушницю, яку ніс за спиною і яка йому тільки заважала б. Другу рушницю він зарядив і почав повільно наближатися до свого дому, тримаючись ближче до дерев обабіч дороги, ладен при найменшій ворожій дії заховатись за найтовщий стовбур. Звідти він міг би стріляти, маючи надійне прикриття.

Джузеппа йшла слідом за чоловіком, несучи запасну рушницю й патронташ. Обов'язок доброї дружини — під час бою заряджати рушницю для свого чоловіка.

Ад'ютантові стало трохи моторошно, коли він побачив, що Матео неквапом підходить до них з рушницею наготові, тримаючи палець на спусковому гачку.

"А що,— промайнуло в голові у Гамби,— як Джанетто — рідня або приятель Матео? І Матео захоче його захистити?.. Тоді двоє з нас, напевно, дістануть кулі з його рушниць. А якщо він прицілиться в мене, хоч я йому й рідня?.."

Та, опанувавши себе й подолавши розгубленість, Гамба вирішив піти назустріч Матео і, як родичеві й приятелю, розповісти йому про все, що

тут сталося. Проте ті кілька десятків кроків, що відділяли його від Матео, здалися страшенно довгими.

— Здоров був, друзяко! — закричав він.— Як ся маєш? Це я, Гамба, твій родич.

Матео, не кажучи ні слова у відповідь, спинився. Поки Гамба говорив, він неквапливо піднімав цівку рушниць так, щоб у той момент, коли ад'ютант підійде до нього, цівка була спрямована в небо.

— Добрий день, брате[6],— повторив Гамба, простягаючи руку.— Давненько ми з тобою не бачилися.

— День добрий, брате.

— Я заскочив до вас мимохідь, щоб привітати тебе й сестрицю Пеппу. Сьогодні нам довелося чимало попоходити, та ми не нарікаємо на втому — адже захопили непогану здобич. Щойно оце застукали Джанетто Санп'єро.

— Як добре! — вигукнула Джузеппа.— На тому тижні він украв у нас дійну козу.

Ці слова потішили Гамбу.

— Бідолаха! — озвався Матео.— Він був голодний.

— Цей негідник захищався, як лев,— вів далі Гамба.— Він убив мого солдата, ще й поранив капрала Шардона. А втім, це не велика біда: адже Шардон — француз... А потім він так добре заховався, що й сам чорт не знайшов би його. Якби не мій племінничок Фортунато, я ніколи б його не знайшов.

— Фортунато! — вигукнув Матео.

— Фортунато! — повторила Джузеппа.

— Авжеж! Джанетто заховався он у тій копиці сіна, але мій племінничок викрив його. Я неодмінно розповім про це його дядькові капралу, і той надішле добрий подарунок. А я згадаю і його, і твоє ім'я в донесенні панові заступнику прокурора.

— Сто чортів! — ледве чутно мовив Матео.

Вони підійшли до загону. Джанетто вже лежав на ношах, солдати збиралися вирушили. Побачивши Матео поряд із Гамбою, бранець якось дивно всміхнувся; потім, обернувшись обличчям до будинку, він плюнув на поріг і сказав:

— Дім зрадника!

Лише людина, приречена на смерть, могла зважитися назвати Матео зрадником. Він негайно помстився б за таку образу ударом кинджала, і удар той не довелось би повторювати.

Проте Матео тільки підніс руку до лоба, як людина, геть пригнічена горем.

Фортунато, побачивши батька, зайшов у дім. Невдовзі він вийшов з мискою молока у руках і, не підводячи очей, простяг її Джанетто.

— Геть від мене! — голосно вигукнув бранець.

Потім, повернувшись до одного з вольтижерів, він мовив:

— Товаришу, дай мені напитися.

Солдат підніс йому до рота свою фляжку, і Джанатто ковтнув води із рук того, з ким недавно обмінявся пострілами.

Потім бранець попросив, щоб йому не скручували рук за спиною, а зв'язали навхрест на грудях.

— Я люблю лежати зручно,— сказав він.

Його прохання охоче виконали. Гамба подав знак рушати, попрощався з Матео, який нічого йому не відповів, і швидкою ходою рушив у бік рівнини слідом за своїм загonom.

Минуло хвилин із десять, а Матео все ще мовчав. Фортунато неспокійно позирав то на матір, то на батька, який, спираючись на рушницю, дивився на сина з виразом стриманого гніву в очах.

— Гарно ж ти починаєш! — нарешті сказав Матео голосом спокійним, але страшним для того, хто знав цього чоловіка.

— Батьку! — закричав Фортунато і зробив крок уперед, ніби хотів упасти перед Матео на коліна. Очі його були повні сліз.

— Геть від мене! — вигукнув Матео.

Фортунато, ридаючи, спинився за кілька кроків від батька.

Підійшла Джузеппа. Зненацька вона помітила ланцюжок від годинника — кінець його виглядав з-під сорочки Фортунато.

— Хто дав тобі цього годинника? — спитала вона суворо.

— Дядько Гамба.

Фальконе вихопив годинника і шпурнув його об камінь. Годинник розбився в друзки.

— Жінко! — сказав він.— Чи мій це син?

Смагляве лице Джузеппи спалахнуло.

— Схаменися, Матео! Подумай, кому це ти кажеш!

— Цей хлопець перший у нашому роду став зрадником!

Фортунато заривав іще відчайдушніше.

Матео не зводив із нього своїх рисячих очей. Нарешті він ударив прикладом рушниці об землю і, почепивши її на плече, рушив у бік макі, гукнувши Фортунато, щоб той ішов слідом за ним.

Фортунато скорився.

Джузеппа наздогнала Матео й схопила його за руку.

— Це ж твій син! — вигукнула вона тремтячим голосом, уп'явшись своїми чорними очима в чоловікові очі й ніби намагаючись прочитати в них те, що діялося в його душі.

— Облиш мене,— мовив Матео,— я його батько!

Джузеппа поцілувала сина і, плачучи, повернулася в дім. У світлиці вона кинулась на коліна перед образом Богородиці й почала палко молитися.

А тим часом Фальконе, пройшовши кроків із двісті по стежці, спустився в неглибоку улоговину. Спробувавши землю прикладом, він

переконався, що земля досить пухка і що копати її буде легко. Це місце здалося йому підходящим для виконання того, що він замислив.

— Фортунато, стань біля того великого каменя.

Хлопець виконав наказ — підійшов до каменя і впав навколішки.

— Читай молитву!

— Батьку! Батьку! Не вбивай мене!

— Молись! — страшним голосом повторив Матео.

Затинаючись і схлипуючи, Фортунато прочитав "Отче наш" і "Вірую".

Матео в кінці кожної молитви твердо вимовляв: "Амінь!"

— Більше ти не знаєш молитов?

— Батьку, я знаю ще "Богородице, діво, радуйся" і літанію, якої навчила мене тітонька.

— Літанія дуже довга... Ну, все одно, читай.

Останні слова літанії Фортунато прошепотів уже ледве

чутно.

— Ти закінчив?

— Батьку, змилуйся! Прости мене! Я більше не буду ніколи! Я попрошу дядечка капрала, щоб Джанетто не карали на смерть!

— Нехай простить тобі бог!

Фортунато зробив відчайдушне зусилля, щоб підвестися й припасти батькові до ніг, але не встиг. Матео вистрелив, і Фортунато впав мертвий.

Навіть не глянувши на тіло сина, Матео знову рушив стежкою до свого дому, щоб узяти лопату.

Не встиг він пройти й кількох кроків, як побачив Джузеппу: вона бігла йому назустріч, сполохана пострілом.

— Що ти зробив? — вигукнула вона.

— Учинив правосуддя.

— Де він?

— У яру. Я зараз поховаю його. Він помер християнином. Я замовлю меса за упокій його душі... Треба сказати зятеві, Теодоро Б'янкі, щоб він перебрався жити до нас.

[1] Pilone. (Прим. автора.)